
OD REDAKTORA

O unikalnych, niespotykanych w żadnym innym kraju wymiarach sprzeciwu wobec dyktatury komunistycznej w Polsce świadczą przede wszystkim dwa zjawiska. Powstała w roku 1980 Solidarność oraz sfera kultury niezależnej, której początki można datować na połowę lat 70. XX wieku. Swobodny, nieocenzurowany głos twórców najszerzej pojętej kultury – pisarzy i naukowców, ludzi teatru i filmu, artystów i piosenkarzy, dziennikarzy i intelektualistów – poprzedzał narodziny masowego ruchu wolnościowego, a później go współtworzył, stając w połowie lat osiemdziesiątych jedną z jego najistotniejszych części. Wolno zaryzykować tezę, że w latach 1983–1986, gdy działalność związkowa i polityczna zdelegalizowanej Solidarności uległa daleko idącemu ograniczeniu, niezależny ruch wydawniczy, czyli tworzenie, drukowanie i kolportaż pism i książek, był najważniejszą częścią aktywności opozycyjnej w Polsce. Toteż termin „drugi obieg”, najczęściej używany na określenie świata podziemnych wydawnictw, jest nieadekwatny, gdyż nie oddaje znaczenia tego fenomenu. Nazwa „drugi obieg” nadaje bowiem zjawisku niekontrolowanej sieci komunikacji – wolnej wymiany informacji, myśli politycznej oraz twórczości artystycznej – piętno wtórności. Tymczasem zarówno pod względem znaczenia społecznego, jak i poziomu merytorycznego była to produkcja umysłowa pierwszej jakości.

Zdawali sobie z tego sprawę funkcjonariusze tajnej policji wkładający mnóstwo wysiłku w próby likwidacji „bibuły”. W bloku materiałów poświęconych w tym numerze „Wolności i Solidarności” kulturze niezależnej 1976–1989 o wieloletniej ofensywie prowadzonej przez SB przeciwko Niezależnej Oficynie Wydawniczej NOW-a pisze Paweł Sowiński, autor wielu prac na temat „książek zakazanych”. Historię NOW-ej w latach 1980–1981 wspomina jej założyciel, Mirosław Chojecki. Andrzej Kaczyński prezentuje donosy i analizy znanego warszawskiego literata, a zarazem współpracownika SB Kazimierza Koźniewskiego na temat kwartalnika „Zapis”.

Poza wydawnictwami publikowanymi, jak to wówczas ujmowano, „poza zasięgiem cenzury” do świata niezależnej kontrkultury można zaliczyć Uniwersytet Latający i patronujące jego wykładom Towarzystwo Kursów Naukowych. Ich

genezę przedstawia Marek Kunicki-Goldfinger. Jan Olszek pisze o Komitecie Kultury Niezależnej, instytucji opozycyjnej wspierającej niepokornych twórców w latach solidarnościowego podziemia. Jacky Challot przypomina emigracyjny Fundusz Pomocy Niezależnej Literaturze i Nauce Polskiej, który wspomagał intelektualistów w kraju. Zofia Leszczyńska analizuje polityczny kontekst twórczości plastycznej na przykładzie plakatów z kampanii wyborczej do Sejmu i Senatu w czerwcu 1989 roku.

W niniejszym numerze „WiS” przedstawiamy także obszerne studium brytyjskiego historyka Anthony’ego Kempa-Welcha, autora syntezy *Polska pod rządami komunistów 1944–1989* (Kraków 2008), poświęcone relacji przywódców PZPR z moskiewskim Wielkim Bratem. Autor analizuje miejsce PRL w bloku wschodnim i zakres swobody działania, jaki mieli polscy komuniści

w realiach geopolitycznych określanych przez tzw. doktrynę Breżniewa.

Dział *Świadectwa* przynosi niepublikowaną rozmowę z Tadeuszem Mazowieckim (z roku 1984) o postawach katolików wobec komunizmu i PRL. Jan Lityński wspomina swoje związki z Walbrzychem i tamtejszymi środowiskami opozycyjnymi, rozpoczęte w czasach KSS „KOR” i kontynuowane w latach Solidarności. Esej Pawła Kuczyńskiego proponuje oryginalne podejście do dziedzictwa Solidarności, które jest wykorzystywane i eksploatowane na tak wiele sposobów we współczesnym polskim życiu publicznym.

Dział *Ex Libris* zawiera, jak zwykle, recenzje prac poświęconych dziejom PRL i antykomunistycznej opozycji.

Jan Skórzyński